

Social Sciences
ISSN: 1308 7444 (NWSASOS)
ID: 2017.12.4.3C0164

Status : Original Study
Received: July 2017
Accepted: October 2017

**Sevinç Yaraşır Tülümce
Nihal Yayla**

Pamukkale University, Denizli-Turkey
syarasir@pau.edu.tr; nyayla@pau.edu.tr

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2017.12.4.3C0164	
ORCID ID	0000-0003-0198-5545	0000-0002-0647-5088

TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARININ BİLEŞENLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: WAGNER YA DA KEYNES?

ÖZ

Ekonomik büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişki iktisat literatüründe sıkça tartışılan konulardan biridir. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra hız kazanan bu tartışmaların temelinde ise Wagner ve Keynes tarafından geliştirilen teoriler yer almaktadır. Wagner ekonomik büyümenin kamu harcamalarını artırdığını savunurken Keynes, kamu harcamalarındaki artışın ekonomik büyümeyi hızlandığını öne sürmektedir. Türkiye'de 1988-2016 döneminde ekonomik büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişkinin her iki teori açısından değerlendirildiği bu çalışmada, kamu harcamalarının bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimler araştırılmıştır. Kamu harcamaları ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırma açısından ayrıştırılarak, büyüme ile aralarındaki ilişki VAR ve Granger nedensellik analizleri ile tespit edilmiştir. VAR analizinden elde edilen bulgular, ekonomik sınıflandırma kapsamında cari ve transfer harcamaları ile büyüme, fonksiyonel sınıflandırma kapsamında ise savunma ve sosyal güvenlik harcamaları ile büyüme arasında ilişki bulunduğuna işaret etmektedir. Granger nedensellik testi sonuçları ise ekonomik sınıflandırma için Keynesyen yaklaşımı, fonksiyonel sınıflandırma için Wagner kuramını desteklemektedir. Kısaca, kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmasında yer alan cari harcamalardan büyümeye, fonksiyonel sınıflandırma kapsamında ise büyümeden eğitim harcamalarına doğru bir nedensellik söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Büyüme, VAR ve Granger Nedensellik, Wagner Teoremi, Keynesyen Yaklaşım

COMPONENTS OF GOVERNMENT EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH RELATIONSHIP IN TURKEY: WAGNER OR KEYNES?

ABSTRACT

The relationship between economic growth and government expenditure is one of the frequently discussed issues in the economic literature. This debate, which gathered pace especially after the 1960s, had originated from the theories of Wagner and Keynes. While Wagner argues that economic growth promotes government expenditures, according to Keynes government expenditures give rise to economic growth. This study analyzes the relationship between government expenditures and economic growth for the period of 1988-2016 in the Turkey, in the context of both theories. Government expenditures are disaggregated subject to economic and functional classification and relationship between the disaggregated government expenditures and economic growth is analyzed by using VAR technique and Granger Causality tests. Findings of VAR analysis illustrate that there is a relationship between transfer payments (component of economic classification of government expenditures) and current expenditures with growth, and also between defense and social security spending (components of functional classification of government expenditures) and growth. Granger Causality tests support the Keynesian theory for economic classification and the Wagner hypothesis for functional classification of government expenditures. In substance, there is causality from current expenditures economic classification) to growth and from growth to education expenditures (functional classification) in Turkey.

Keywords: Government Expenditures, Growth, VAR and Granger Causality, Wagner Theory, Keynesian Theory

How to Cite:

Yaraşır Tülümce, S. ve Yayla, N., (2017). Türkiye'de Kamu Harcamalarının Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Wagner Ya Da Keynes?, **Social Sciences (NWSASOS)**, 12(4):163-184, DOI:10.12739/NWSA.2017.12.3.3C0164.

1. GİRİŐ (INTRODUCTION)

Kamu sektörünün ulusal ekonomiler içindeki boyutu dikkate alındığında, aldığı karar ve uyguladığı politikaların ulusal gelir üzerinde yaratacağı etkilerin küçümsenemeyecek düzeyde olacağı ortadadır. Bunun yanında, devletin ekonomik büyümeyi sağlamak gibi bir makroekonomik görevi de bulunmaktadır. Ayrıca kamu sektörünün bir ekonomide motor güç durumda olduğu, yatırımların yapılması, ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanmasında çok önemli bir rolünün bulunduğu da bilinen bir gerçektir (Ram, 1986:191). Ancak asıl sorun, ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir etki potansiyeline sahip olan devletin ekonomik büyümeyi nasıl yönlendireceği sorunudur ve bu konuda iktisat literatüründe yıllardır süregelen fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı iktisatçılar (Keynesyen), devletin sosyo ekonomik ve fiziksel altyapı alanında yaptığı harcamaların ekonomik büyümeyi artırdığını savunmaktadırlar. Örneğin, eğitim ve sağlık alanında yapılan kamu harcamaları emeğin verimliliğini artırarak, milli gelirin artmasına neden olmaktadır. Aynı Şekilde yollar, komünikasyon, enerji vb. gibi altyapı harcamaları da üretim maliyetlerinin düŐmesine, firma karlılık oranlarının yükselmesine ve özel sektör yatırımlarının artmasına neden olarak ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Kısaca kamu harcamalarındaki artışıın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif yönde gerçekleŐmektedir.

Kamu harcamalarındaki artışıın ekonomik büyümeyi artırmak yerine ekonominin genel performansını düŐüreceėini savunan bazı iktisatçılar (neo ve new-neo klasikler) ise artan harcamaları finanse etmek için devletin vergileri ve/veya borçlanmayı artıracasını ne sürmektedirler. Yükselen vergiler, bireyleri çalışma saatlerini azaltmaya veya çalıŐmaktan vazgeçmeye yönlendirmekte ve sonuç olarak toplam talep ve ulusal gelir düŐmektedir. Aynı Şekilde firma karı üzerinden alınan vergilerin yükselmesi, üretim maliyetlerinin artmasına ve firmaların karlılık oranlarının düŐerek yatırımların azalmasına sebep olmaktadır. Devletin artan kamu harcamalarının finansmanını sağlamak için borçlanma yoluna gitmesi ise özel sektörün dıŐlanması (crowding out) nedeniyle özel sektör yatırımlarının azalmasına neden olmaktadır. Böylece kamu harcamalarındaki hızlı artışıın kaynak dağılımında etkinsizliğe yol açarak, ekonomik büyüme üzerinde negatif etki yaratabilmektedir. (Mehrara vd., 2013:77; Link, 2006:324-325; Carlson & Spencer, 1975:3; Bahmani-Oskooee, 1999:633). Kamu harcamalarındaki artışıın ekonomik büyüme üzerindeki net etkisinin hangi yönde gerçekleŐeceėi, kamu sektörünün ulusal ekonomi içindeki hacimsel büyüklüğüyle yakından iliŐkilidir. Bu byklğn ölçüsü olarak da kamu harcamalarının milli gelir içindeki payının kullanılması literatürde genel kabul görmüŐtür.

1980 sonrası kamu sektörünün ekonomideki payının azaltılması amacıyla liberalleŐme ve zelleŐtirme çalıŐmalarına hız verilmesine rağmen, kamu sektörünün payı pek çok ülkede artmaya devam etmektedir. Diğer taraftan, ülkelerin geliŐmiŐlik düzeylerine, toplumsal ve kurumsal yapılarındaki farklılıklarına göre kamu harcamalarında meydana gelen artışıın kaynakları ve ekonomi üzerindeki etkileri de ülkeden ülkeye deėiŐiklik arz etmektedir. Kamu harcamalarının artışıları ve nedenleri literatürde Wagner, Keynes, Baumol, Musgrave, Rostow, O'Connor, Peacock-Wiseman vs. tarafından çeşitli açılardan incelenmiŐtir. Ancak bu kuramlardan en fazla kullanılan ve test edilenleri, Keynes ve Wagner Kuramları olarak karŐımıza çıkmaktadır. Bu iki yaklaşım, kamu harcamalarını milli gelir ile iliŐkilendirmeleri bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır. Büyüme ve kamu harcamaları ilişkisi ise büyüme literatüründe de tartışılan önemli bir odak noktasını oluŐturmaktadır. Keynesyen yaklaşım, büyümeyi dıŐsal bir değişken olarak görmektedir ve kamu harcamalarından büyümeye doğru bir nedenselliğin varlığını ileri sürmektedir. Wagner ise tam aksine büyümeyi içsel bir faktör olarak ele almakta ve büyümeden kamu

harcamalarına bir nedenselliğin varlığını ifade etmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda "tek ortak bir sonuç ya da bulgu" ortaya konulamamakla beraber, bazı çalışmalarda her iki kuram reddedilirken, bazılarında her ikisi de kabul edilmekte, bazılarında ise ikisinden birisinin ispatına yer verilmektedir.

Türkiye'ye ilişkin yapılan çalışmaların da çoğunlukla Wagner hipotezi ve Keynesyen yaklaşımın test edilmesine yönelik olduğu gözlenmektedir. Yapılan ampirik çalışmalarda Wagner hipotezine ilişkin bulguların seçilen modele bağlı olarak farklılaştıkları dikkat çekmektedir. Benimsenen modellerde bağımlı değişken olarak toplam kamu harcamalarının alınması olgusu çok yaygındır. Kamu harcamalarının bileşenlerinin analize dahil edilmemesi ise önemli bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, kamu harcamalarının hem ekonomik hem de fonksiyonel sınıflandırması baz alınarak, kamu harcamalarının bileşenlerine göre büyüme ile ilişkisinin test edilmesi çalışmanın literatüre katkısı olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın nc bölümünde, kamu harcamaları ve sınıflandırılması konusunda genel bilgiler verildikten sonra dördüncü bölümde, kamu harcamaları ile büyüme arasındaki ilişkinin teorik çerçevesine ve çeşitli ülkeler kapsamında yapılan bazı ampirik çalışmaların bulgularına değinilmektedir. Türkiye için 1988-2016 döneminde kamu harcamalarının ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırması çerçevesindeki bileşenleri ile büyüme arasındaki ilişki beşinci bölümde VAR (Vector Autoregression) ve Granger Nedensellik Testi ile analiz edilmektedir. Bu kapsamda oluşturulan Model 1 ve Model 2'den elde edilen bulguların değerlendirilmesine de yine beşinci bölümde yer verilmektedir. Çalışmanın sonuç bölümü ise bulguların genel olarak değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

2. ÇALIşMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Devletin asli görevlerinin başında gelen ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirebilmesi için kullandığı en etkin araç kamu harcamalarıdır. Bu harcamaların miktar ve bileşimlerini büyüme hedefine göre farklılaştıran devletin kamu harcamaları ile ekonomik büyüme üzerinde yarattığı etkiler 19.yüzyıldan itibaren önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur. Bu konuda iki farklı çıkış noktasını temsil eden Keynes ve Wagner hipotezleri ise literatürde en çok tartışılan ve test edilen hipotezler niteliği taşımaktadırlar. Keynes kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi artırdığını savunurken Wagner, ekonomik büyüme ile birlikte kamu harcamalarına olan ihtiyaın arttığını ne sürmektedir. Yapılan çalışmalardan elde edilen bulguların ülkelere, incelenen zaman aralığına ve kullanılan yöntemlere göre değişiklik arzetmesi ve henüz bir uzlaşının sağlanamamış olması bu tartışmaların daha uzun bir süre devam edeceğini göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 1988-2016 yılları arasında devletin yaptığı kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimin Keynes yaklaşımını mı yoksa Wagner hipotezini mi desteklediği konusunda bir kaniya ulaşmaktır. Kamu harcamaları, ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırma kapsamında bileşenlerine ayrılarak her bir bileşenin ekonomik büyüme ile etkileşimi VAR ve Granger Nedensellik Testi yöntemiyle analiz edilmektedir.

3. KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI (CLASSIFICATION OF GOVERNMENT EXPENDITURES)

Kamu harcamaları en temel anlamda, toplumdaki bireylerin birlikte yaşamaları sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılan harcamalardır. Kamu harcamalarının sınıflandırılması konusunda pek çok yaklaşım söz konusu olmakla beraber, literatürde en çok kullanılan ekonomik, fonksiyonel ve idari sınıflandırmadır. Ekonomik büyüme ile birlikte değerlendirildiğinde en önemli sınıflandırma, ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırma olmaktadır.

Nitekim idari sınıflandırma, harcamayı yapan kurumlara göre yapılan kurumsal bir sınıflandırma türüdür. Ekonomik sınıflandırma, Pigou'nun öncülüğünü yaptığı ve kamu harcamalarının ekonomik etkilerinin dikkate alınarak sınıflandırılmaya tabi tutulduğu sınıflandırmadır. Reel ve transfer harcamaları olarak iki gruba ayrılmaktadır. Reel harcamalar, cari ve yatırım harcamalarından meydana gelmektedir. Cari harcamalar, hizmetler ile bir yıl içinde kullanılıp bitecek dayanıksız mallara yapılan harcamaları ifade etmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı tüketim harcamaları, personel harcamaları (aylıklar, sözleşmeli personel giderleri, işçi ücretleri, ek çalışma karşılıkları, tazminatlar vs.), ısınma, aydınlatma ve su giderleri, kırtasiye, kira bakım ve küçük onarım giderleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yatırım harcamaları ise üretimi artıran, üretkenliği olumlu etkileyen, faydası bir yılı aşan harcamalardan meydana gelmektedir. Yollar, barajlar, tesisler, büyük onarımlar ve kamulaştırma giderleri bu sınıf harcamalar içinde yer almaktadır. Transfer harcamaları ise karşılıksız ve milli gelir üzerinde dolaylı etkilere sahip olan harcamalardır. Devlet borç faizleri, gazilere ve malullere ödenen aylıklar, sosyal yardımlar, sübvansiyonlar transfer harcamaları arasında yer alır. Geleneksel Keynesyen yaklaşımda kamunun reel harcamaları (cari+yatırım) ile transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri (çarpan katsayıları) farklılık göstermektedir.¹ Bu nedenle kamu harcamalarının toplam olarak değil, bileşenleri bazında ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin veya etkileşimlerinin analize dahil edilmesi daha net sonuçların alınmasına katkı sağlayacaktır. Kuramsal tartışmalarda, cari ve yatırım harcamalarının toplam talebi artırmak suretiyle ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediği, transfer harcamalarının ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin dolaylı yoldan gerçekleştiği kabul edilmektedir (Aksoy, 1998:94-98; Nadaroğlu, 1981:153-161; Pehlivan, 2007:94-97).

Fonksiyonel sınıflandırma ise kamu hizmetlerinin niteliğine göre yapılan bir sınıflandırmadır. Eğer aynı hizmet için birden fazla kamu kuruluşu harcamada bulunuyorsa her kurumun yaptığı harcamalar toplanmakta ve her bir hizmet için bir maliyet belirlenmiş olmaktadır. Bu sınıflandırmada genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, çevre koruma hizmetleri, sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, sosyal güvenlik hizmetleri gibi hizmetler yer almaktadır. Her bir alt bileşenin/hizmetin büyüme üzerindeki etkisi farklı olmaktadır. Özellikle eğitim, sağlık gibi harcamaların (bunlar beşeri sermaye olarak kabul edilirler) büyüme üzerindeki etkisi pek çok bilim adamı tarafından kabul edilmektedir. Öte yandan, savunma ve sosyal güvenlik harcamalarının büyüme ile olan ilişkisinde net bir bulgu söz konusu değildir. Bazı çalışmalarda pozitif, bazılarında negatif sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, kamu harcamalarının sosyo-ekonomik açıdan büyüme üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde veya niteliksel olarak kamu hizmetlerindeki gelişmelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin analizinde bu sınıflandırmanın önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.² (Aksoy, 1998:94-98; Nadaroğlu, 1981:153-161; Pehlivan, 2007:94-97).

¹Bu nedenle çalışmanın ampirik kısmında kamu harcamaları toplam olarak değil, ekonomik sınıflandırma kategorisinde yer alan cari, yatırım ve transfer harcamaları olarak dikkate alınmaktadır.

²Çalışmada kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırması bazında; savunma, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları ampirik modele bahsedilen nedenle dahil edilmektedir.

4. KAMU HARCAMALARI-EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN TEORİK VE AMPİRİK ÇERÇEVESİ (THEORITICAL AND EMPIRICAL FRAMEWORK OF GOVERNMENT EXPENDITURES-ECONOMIC GROWTH RELATIONSHIP)

Kamu harcamalarındaki artışın kaynakları ve ekonomik sonuçları konusunda yıllardır süregelen tartışmalara iki önemli iktisadi kuram dayanak oluşturmaktadır. Kamu harcamalarının kaynaklarını veya ekonomik büyümenin kamu harcamaları üzerindeki etkisini analiz eden çalışmalara, ekonomik büyümeyi kamu sektöründeki büyümenin temel belirleyicisi olarak gören ve bu konudaki ilk girişim olan Wagner (1893)'in "Kamunun ve kamu faaliyetlerinin genişleme hipotezi" nderlik etmiştir. Bu hipoteze göre, ekonomi büyüdükçe yeni kamusal ihtiyaçlar ortaya çıktığından devlet bu ihtiyaçları karşılamak için daha fazla kamusal mal ve hizmet üretmek zorunda kalmaktadır. Aynı Şekilde ekonomik büyümeyle birlikte gelirin artması eğitim, sağlık, kültür, evre gibi hizmetlere olan talebi artıracadığından kamu harcamaları da artmaktadır. Dolayısıyla Wagner hipotezi, ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu öngörmektedir. Wagner'a göre kamu harcamaları milli gelirin büyümesiyle açıklanan içsel bir değişkendir. Dolayısıyla kişi başına gelir düzeyinin artması ile kamu sektörünün önemi de artmaktadır (Tang, 2009:4; Pahlavani vd., 2011:171).

Kamu harcamalarının ekonomik sonuçları üzerindeki tartışmalara dayanak teşkil eden ve neo-klasik yaklaşıma devletin ekonomiye müdahalesi konusunda karşıtlık oluşturan Keynesyen yaklaşıma göre ise toplam talebi artıran ve dışsal bir faktör olan kamu harcamalarındaki artış çarpan mekanizması yoluyla milli gelirdede daha yüksek bir artışa sebep olmaktadır. Bu nedenle de kamu harcamalarındaki artış ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Keynesyen yaklaşımda Wagner hipotezinin aksine, kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi kabul edilmektedir. Keynesyen bakış açısından kamu harcamaları kısa dönemde gelişme ve büyüme üzerinde etkiler yaratan ve politika değişkeni olarak kullanılan bir araçtır. (Tang, 2009:4; Samudram vd., 2009:698). Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan, farklı ülkeleri ve farklı analiz yöntemlerini kapsayan çok sayıda ampirik çalışma yapılmıştır. Bazı alışmalarda Wagner hipotezini, bazılarında Keynesyen yaklaşımı destekleyen bulgular elde edilirken bazılarında ise her iki yaklaşımı destekleyici ya da reddedici bulgular sunulmaktadır. Yapılan çalışmaların bir kısmında kamu harcamaları toplam olarak ele alınırken (Kweka ve Morrisey, 1999, Heitger, 2001); diğer kısmında kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırma (Wu vd., 2010; Mann 1980; Arısoy, 2005; Yılmaz ve Kaya, 2005; Yüksel ve Songur, 2011) veya fonksiyonel sınıflandırma (Lucas, 1988; Easterly ve Rebelo, 1993; Agenor, 2010; Nurudeen ve Usman, 2010; Bleaney vd. 2001; Mudaki ve Masaviru 2012, vd.) bazında bileşenlerine ayrılarak, ekonomik büyüme ile bu bileşenler arasındaki ilişkinin tespit edildiğini görmek mümkündür. Kamu harcamaları ve ekonomik büyümeye ilişkin bazı ampirik çalışmaların zet ve bulguları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Kamu harcamaları ve büyüme ilişkisi hakkındaki bazı
Çalışmaların zet ve bulguları
(Table 1. Summary and findings of some studies on the relationship
between government expenditures and growth)

Yazar/Yıl/lke(ler)/ İncelenen Dönem/Yöntem	Bulgular
Mann, 1980, Meksika, 1952-1976, EKK	Wagner kanununu destekleyici bulgulara ulaşmıştır. Toplam kamu harcamaları ve büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.
Barro, 1989, 72 lke, 1960-1985, Korelasyon	Kamu yatırım harcamaları ile büyüme arasında pozitif, kamu tüketim harcamaları ile kişi başına büyüme arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Devarajan ve Vinay (1993), 14 gelişmiş lke, 1970-1990, OLS	Sağlık, eğitim, ulaştırma gibi harcamaların fonksiyonel sınıflandırmasına dayanarak, sağlık ve ulaştırma harcamalarının büyüme üzerinde pozitif etkiler yarattığı, eğitim ve savunmanın ise negatif etkilere sahip olduğu ortaya konulmuştur.
Gwartney, Holcombe, Lawson (1998), 90 OECD lkesi, OLS	Kamu harcamalarının ekonomideki payının yüksek olduğu ekonomilerde büyüme oranlarının düştüğünü ancak gelişmekte olan ekonomilerde kamu harcamalarındaki artışla ekonomik büyümenin belirli bir düzeye kadar birlikte hareket ettiğini bulgulamaktadır.
Kweka ve Morrisey (1999), Tnzanya, 1965- 1996, Eşbütünleşme ve Granger	Verimli bir harcama yapılıyorsa düşük büyüme hızı, tüketim harcaması yapılıyorsa negatif bir büyüme ile karşılaşıldığını ifade etmektedirler.
Bose, Haque, Osborn (2003), 30 Gelişmekte olan lke, 1970-1990, Panel Veri	Cari harcamaların büyümeye etkisi önemsizdir. Sektörel bazda ise eğitim üzerine yapılan toplam harcamalar ve toplam kamu yatırımlarının büyüme ile ilişkili olduğu ortaya konulmaktadır.
Kar, Taban (2003), Türkiye, 1971-2000, Eř- bütünleşme	Eğitim ve sosyal güvenlik harcamalarının büyüme üzerinde pozitif, sağlık harcamalarının negatif, altyapı harcamalarının ise istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonuçları bulgulanmaktadır.
Bağdigen ve etintas (2003), Türkiye, 1965- 2000, Eř-bütünleşme ve Granger Nedensellik.	Türkiye için ne Keynesyen ne de Wagner hipotezine ilişkin kanıtlar bulunamamıştır. Kamu harcamaları ile GDP arasında uzun dönemli bir ilişki de mevcut değildir.
Arısoy (2005), Türkiye, 1950-2003, Eangle- granger İki Aşamalı Eř- bütünleşme, Johansen Eř- bütünleşme, VECM	Ekonomik büyümeden harcamaların ekonomik sınıflandırmasına doğru bir nedensellik ilişkisi saptanmasına rağmen aynı ilişki toplam kamu harcamaları açısından geçerli değildir. Uzun dönemde ekonomik büyümenin kamu harcamalarını artıracağı Őeklindeki Wagner Yasası'nı destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır.
Yılmaz ve Kaya, (2005), Türkiye, 1975-2003, Regresyon Analizi	Yatırım harcamaları ile büyüme arasında pozitif, transfer harcamaları ile büyüme arasında ise negatif ilişkinin varlığı gözlenmiştir. Cari harcamaların büyüme üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Olugbenga ve Owoye (2007), 30 OECD lkesi, 1970-2005, Eř-bütünleşme ve Granger Nedensellik	Uzun dönemde kamu harcamaları ile büyüme arasında bir ilişkinin varlığı ortaya konularak, 16 ülke için Keynesyen, 10 lke için Wagner kanununun geçerliliği ampirik analiz sonucunda tespit edilmiştir.

Tablo 1'in devamı (Continuation of Table 1)

Yazar/Yıl/lke(ler)/ İncelenen Dönem/Yöntem	Bulgular
Nurudeen ve Usman (2010), 1979-2007, Nijerya, Regresyon Analizi.	Yatırım, eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim ve cari harcamaların ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu ancak savunma ve tarımla ilgili harcamaların etkisinin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ulaştırma alanındaki kamu harcamalarının artması büyümeyi pozitif Şekilde etkilemektedir. Çalışmada hkmetin eğitim harcamalarını içeren harcamalarında cari ve yatırım harcamalarını artırarak, bu sektörün gelişmesine katkıda bulunması gerektiği ifade edilmektedir.
Gl ve Yavuz (2011), Türkiye,1963-2008, Eř- bütünleşme ve Granger Nedensellik	Ekonomik büyüme ile harcamaların ekonomik sınıflandırılmasındaki kalemler arasında eř-bütünleşme tespit edilerek, büyümeden harcama kalemlerine nedensellik ilişkisinin var olmadığı, tersine Şekilde kamu harcama kalemlerinden büyümeye doğru bir nedenselliğin var olduğu bulgular arasındadır. Keynesyen yaklaşımı destekleyici bulgular elde edilmiştir.
Altun (2011), Türkiye, 1960-2009, ARDL sınır testi ve VAR Granger Nedensellik Blok Dışsallık Testi	Kamu yatırımlarının payı ile büyüme arasında pozitif, kamu tüketim payı ile büyüme arasında negatif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca büyümeden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik (Wagner Kanunu), kamu yatırım harcamalarından büyümeye ise çift yönlü nedensellik bulgusu da ifade edilmektedir. Hem Wagner Kanununu hem de Keynesyen yaklaşımı desteklemektedir.
Yüksel ve Songur (2011), Türkiye, 1980- 2010, Eangle Granger Eř-bütünleşme, Granger Nedensellik	Cari harcamalar, yatırım harcamaları, diğer transfer harcamaları (borç faiz ödemeleri hariç)ve büyüme arasında uzun dönemli ilişki olduğu, cari harcamalar ile toplam harcamalardan büyümeye doğru bir nedenselliğin varlığı ortaya konulmaktadır.
Ağayev (2012), Sovyetler Birliği lkeleri, 1995-2009, Panel Veri Analizi.	Reel kamu harcamaları ve kişi başına düşen reel kamu harcamalarının gelir esnekliğinin birden büyük olduğu ifade edilerek Wagner yasaşının geçerliliği vurgulanmaktadır.
Mudaki ve Masaviru (2012), Kenya, 1972- 2008, OLS	Eğitim harcamalarının büyüme üzerinde önemli Şekilde etkili olduğu, ancak ulaştırma ve iletişime yönelik kamu harcamalarının zayıf Şekilde etkili olduğu sonuçlar arasındadır. Tarım sektörüne yapılan kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiler yarattığı, sağlık ve savunmanın ise büyümede önemsiz olduğu diğer bulgular arasındadır.
Yıldız ve Sarısoy (2012), OECD lkeleri, 1980-2010, Panel Veri Analizi	Keynes ve Wagner'ın kamu harcamalarına ilişkin görüşlerini destekleyici sonuçlar elde edilmiştir. Kamu harcamalarından büyümeye ve büyümeden kamu harcamalarına doğru %1 önem seviyesinde pozitif etkilenme bulgular arasındadır. Kamu kesimi büyüklüğü hem neden hem de sonuç değişkeni olarak söz konusu ülkeler için kabul edilmektedir.
Tuna (2013), Türkiye, 1961-2012, Granger Nedensellik	Ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru bir nedensellik bulgusuna ulaşılarak, Türkiye için Wagner Kanunu'nun geçerliliği ortaya konulmaktadır.
Oyinlola ve Akinnibosun (2013), Nijerya, 1970- 2009, Gregory-hansen yapısal kırılmalı cointegration tekniği.	Ekonomik büyüme ve gelişmenin kamu harcamalarının temel amacı olduğu, büyümenin sermaye yatırımlarını artırdığı sonuçları bulgular arasındadır.
Telek ve Telek, 2016, Türkiye, 1998-2015, VAR, Granger	Kamu harcamalarından büyümeye doğru bir nedensellik söz konusudur. Keynesyen yaklaşım desteklenmektedir.

5. TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ (EMPIRICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN GOVERNMENT EXPENDITURES AND GROWTH IN TURKEY)

Bu çalışmada kamu harcamalarının ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırılmasına odaklanılarak, kamu harcamaları ile büyüme arasındaki ilişki 1988-2016 zaman aralığı için test edilmektedir. Ekonomik sınıflandırma bileşenlerinin modele dahil edilmesinin nedeni; her bir bileşenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin veya etkileşimlerinin ayrı ayrı belirlenmek istenmesidir. Fonksiyonel sınıflandırmada yer alan harcama kalemlerinin modele dahil edilme nedenlerinden birincisi, kamu harcamalarının sosyo-ekonomik açıdan dikkate alınarak büyüme üzerindeki etkilerinin belirlenmesi iken ikincisi niteliksel olarak kamu hizmetlerindeki gelişmelerin ekonomik büyüme üzerinde yarattığı etkilerin ortaya konulmak istenmesidir.

5.1. Model ve Değişkenler (Model and Variables)

Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla iki model dikkate alınmıştır. İlk modelde, kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmasını oluşturan cari, yatırım ve transfer harcamaları ile büyüme arasındaki ilişki baz alınmaktadır. İkinci model ise fonksiyonel sınıflandırmada yer alan eğitim, sağlık, savunma ve sosyal güvenlik harcamalarını içeren değişkenlerle büyüme arasındaki ilişkiyi incelemeye yöneliktir. Bu kapsamda Model 1 ve Model 2'de yer alan değişkenler Tablo 2'de tanımlanmaktadır. Model 1'de yer alan değişkenlerden CARİ, YATHAR ve TRHAR verileri Kalkınma Bakanlığı "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler" veri setinden 1988-2010 dönemi için yıllık olarak elde edilmiştir. 2010 yılı sonrası veriler ise her yıla ait bütçe gerekçelerinden alınmıştır. Model 1 ve Model 2'de yer alan BUY değişkeni TÜİK "İstatistiki Göstergeler" veri setinden, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarına ilişkin veriler 1988-1996 dönemi için Kar ve Taban (2003)'ün çalışmasından temin edilmiş olup sonraki yıllar için ise Bütçe Gerekçeleri ve Genel Faaliyet Raporlarının taranması suretiyle tarafımızca oluşturulmuştur. Savunma harcamaları ise NATO kaynaklı veri setinin, TCMB'den alınan GSMH tutarlarına bölünmesiyle hesaplanarak modele dahil edilmiştir.

Tablo 2. Model ve değişken tanımlamaları
(Table 2. Model and description of variables)

Model 1 (Ekonomik Sınıflandırma)	Model 2 (Fonksiyonel Sınıflandırma)
BUY (Milli Gelirdeki Büyüme Hızı)	BUY (Milli Gelirdeki Büyüme Hızı)
CARİ (Cari Harcamaların Milli Gelir İçindeki Payı)	EDU (Eğitim Harcamalarının Milli Gelir İçindeki Payı)
YATHAR (Yatırım Harcamalarının Milli Gelir İçindeki Payı)	SAGHAR (Sağlık Harcamalarının Milli Gelir İçindeki Payı)
TRHAR (Transfer Harcamalarının Milli Gelir İçindeki Payı)	SAVUNMA (Savunma Harcamalarının Milli Gelir İçindeki Payı)
	SOSGÜV (Sosyal Güvenlik Harcamalarının Milli Gelir İçindeki Payı)

1988-2016 yılları arasında Türkiye'de büyüme ve kamu harcamalarının ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırması arasındaki ilişkinin tespitinde VAR ve Granger nedensellik analizlerinden yararlanılmaktadır. VAR yöntemi, tek değişkenli AR modellerini genelleştiren, çoklu zaman serileri arasındaki gelişimi ve karşılıklı bağımlılığı veren ekonometrik bir modeldir. VAR modelinde tüm değişkenler, modeldeki değişkenin kendi gecikmeleri ve diğer tüm

değişkenlerin gecikmelerine bağlı olarak değişkenin gelişimini açıklayan her bir değişken için bir denklem ile simetrik olarak ele alınmaktadır. Diğer deyişle VAR, değişkenlerin karşılıklı ilişkilerini gösteren bir denklem sistemini içermektedir. VAR modelleri makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde ve rassal şokların değişkenler sistemine olan dinamik etkisinin analizinde kullanılmaktadır (zgen ve Gloğlu, 2004:97). Söz konusu değişkenler arasında bir ilişkinin var olup olmadığının analizinde belirli koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunun için ilk önemli husus, serilerin aynı dereceden bütünleşik olup olmadığının araştırılmasıdır. Serilerin aynı dereceden bütünleşik olup olmadığı birim kök testleri ile belirlenmektedir. Serilerin durağanlık durumları uygulanacak yöntemin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Serilerin birinci farkında durağan olması durumunda eř-bütünleşme testlerinin yapılması, eř-bütünleşme bulunmaması halinde de birinci farkları ile VAR analizine devam edilmesi gerekmektedir (Enders, 2004:287). Bu durumda, çalışmada izlenecek aşamalar; a) Birim kök testlerinin yapılması, b) Seriler durağan ise eř-bütünleşme ilişkisinin varlığı için eř-bütünleşme testi, seriler farklı seviyeden durağansa durağan halleri ile VAR testi, c) VAR ile devam edilmesi durumunda varsayımların testi (istikrar, otokorelasyon ve değişen varyans), d) Etki-tepki fonksiyonlarının ve varyans ayrıştırması sonuçlarının yorumlanması ve e) Granger nedensellik testinin yapılması şeklinde olacaktır.

5.2. Ampirik Analiz ve Bulgular (Empirical Analysis and Findings)

Model 1 (ekonomik sınıflandırma) ve Model 2 (fonksiyonel sınıflandırma)'de kullanılan değişkenlere ait birim kök testlerinden elde edilen sonuçlar Tablo 3 ve Tablo 4'te yer almaktadır.

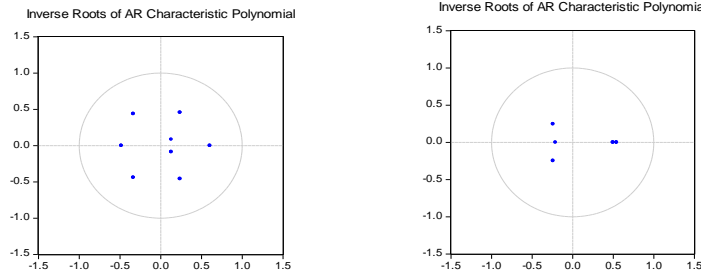
Tablo 3. Model 1 için birim kök testi sonuçları
(Table 3. Results of unit root test for model I)

Açıklama	ADF		Philips-Peron	
	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli
Değişkenler				
BUY (Seviyesinde)	-6.083638 (0.0000)	-5.964878 (0.0002)	-8.548625 (0.0000)	-8.380572 (0.0000)
CARİ (Seviyesinde)	-2.940032 (0.0534)	-3.419085 (0.0690)	-2.8978699 0.0583	-3.465752 (0.0630)
Birinci Farkında	-4.250291 (0.0027)	-4,163640 (0.0148)	-4.222835 (0.0028)	-4.146599 (0.0153)
YATHAR (Seviyesinde)	-0.705941 (0.8294)	-2.647316 (0.2641)	0.667644 (0.8391)	-2.615094 (0.2768)
Birinci farkında	-5.183183 (0.0003)	-5.113382 (0.0017)	-5.190805 (0.0003)	-5.112655 (0.0017)
TRHAR (Seviyesinde)	-1.873005 (0.3393)	-1.128158 (0.9058)	-1.638406 (0.4504)	-1.325029 (0.8604)
Birinci farkında	-4.079229 (0.0040)	-4.210771 (0.0133)	-4.116414 (0.0037)	-4.187888 (0.0140)

Tablo 4. Model 2 için birim kök testi sonuçları
(Table 4. Unit root test results for model 2)

Açıklama	ADF		Philips-Peron	
	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli
Değişkenler				
BUY (Seviyesinde)	-6.083638 (0.0000)	-5.964878 (0.0002)	-8.548625 (0.0000)	-8.380572 (0.0000)
EDU (Seviyesinde)	-2.910198 0.0556	-3.533087 0.0558	-2.782228 0.0737	-2.994102 0.1514
Birinci Farkında	-3.864476 0.0068	-3.752885 0.0356	-3.849787 0.0070	-3.734528 0.0370
SAGHAR (Seviyesinde)	-1.864463 0.3433	-2.083306 0.5323	-1.849258 0.3502	-2.055491 0.5470
Birinci Farkında	-5.943937 0.*0000	-6.0211284 0.0002	-6.149711 0.0000	-6.540909 0.0001
SAVUNMA (Seviyesinde)	0.279882 0.9160	-2.317935 0.4104	-0.702805 0.8302	-2.011213 0.5702
Birinci Farkında	-3.924561 *0.0059	-4.014763 0.0205	-3.964295 0.0053	-4.083400 0.0176
SOSGUV (Seviyesinde)	-0.583760 0.8590	-3.740478 0.0359	-0.213388 0.9257	-3.655941 0.0428
Birinci Farkında	-5.516389 0.0001	-5.400018 0.0009	-8.914653 0.0000	-8.606189 0.0000

Her iki modelde de yer alan ekonomik büyüme (BUY) değişkeni seviyesinde, diğer tüm değişkenler ise birinci farklarında durağan hale gelmektedir. Diğer ifadeyle, birim kök testleri sonucunda Model 1 ve Model 2 için serilerin aynı dereceden durağan olmadıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla modellerde kullanılan serilerin uygun gecikme uzunluğunun belirlenerek, serilerin durağan halleri ile VAR analizi aşamasına geçilmiştir. Bilgi kriterlerine göre uygun gecikme sayısı "1" olarak gösterilmekle beraber, Model 1 için otokorelasyon sorunu ile karşılaşılmaktadır. Bu sebeple, Model 1 için istikrar koşullarının sağlandığı durumu ifade eden uygun gecikme sayısı "2", Model 2 için ise "1" olarak belirlenmiş ve sırasıyla VAR(2) ve VAR(1) modeli çerçevesinde bütün ters köklerin birim çemberin içinde yer aldığını gösteren istikrar koşuluna Grafik 1'de yer verilmiştir.

Grafik 1. Model 1 ve Model 2 için ters kökler
(Figure 1. Inverse roots for Model 1 and 2)

Tablo 5'ten görüldüğü gibi Model 1 için Var(2) ve Model 2 için VAR(1) durumunda istikrar koşulları yerine getirilmekte, otokorelasyon ve değişen varyans sorunu ile karşılaşılmamaktadır. Model 1 için yapılan VAR analizinden elde edilen etki-tepki fonksiyonlarının sonuçları Grafik 2'de, Model 2 için sonuçlar ise Grafik 3'de yer almaktadır. Bu etki tepki fonksiyonları, VAR modelindeki değişkenlerin sıralamasına göre "generalized impulses" lardan elde edilen fonksiyonlardır.

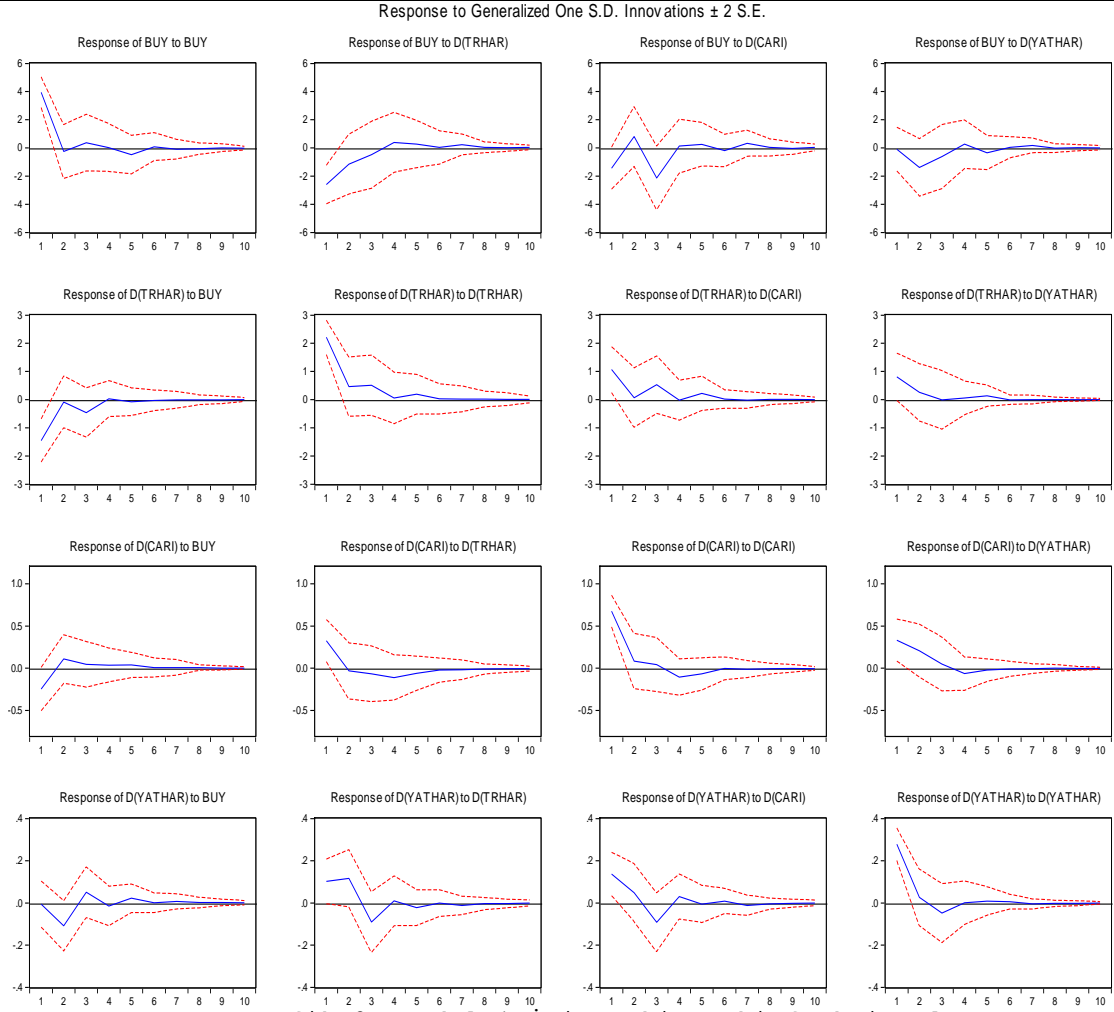

Tablo 5. Model 1 ve 2 İçin VAR(1) test sonuçları
(Table 5. Test results of VAR(1) for Model 1 and 2)

Model 1					
Modülüs	Otokorelasyon			Değişen Varyans	
	Gecikme	LM Stat	P Value	İstatistik	P Value
0.602585	1	18.47430	0.2969	164.6929	0.3832
0.553952	2	14.82146	0.5378		
0.553952		13.16058	0.6610		
0.514660		13.25283	0.6542		
Model 2					
0.540200	1	13.08970	0.9754	148.2166	0.5258
0.495659	2	17.99281	0.8427		
0.345227		27.18942	0.3465		
0.345227		25.47368	0.4361		
0.212446					

Etki-tepki fonksiyonları hata terimlerindeki bir standart sapmalık Şok karşısında değişkenlerin göstereceği tepkiyi ölçmektedir. Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırması kapsamındaki bileşenleri ile büyüme arasındaki ilişkiye ait etki-tepki fonksiyonları 10 dönem esas alınarak Grafik 2'de gösterilmiştir. Büyüme ile cari, transfer ve yatırım harcamaları değişkenleri bir birim standart hatalık Şok karşısında kendilerinden pozitif yönde etkilenmekle beraber bu değişkenlerin yaklaşık olarak 5 ve 6. dönemden sonra uzun dönem denge değerine yaklaştıkları gözlemlenmektedir. Transfer harcamalarındaki bir birimlik Şokun büyüme üzerindeki etkisinin başlangıçta negatif olmakla birlikte giderek azaldığını ve 6. dönemden sonra da kaybolduğunu söylemek mümkündür. Bu durum ülkemizdeki transfer harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payının ykseklėi ve transfer harcamaları içinde de borç faiz ödemelerinin payının fazlalığı ile açıklanabilir.

Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllardan sonra toplam kamu harcamaları içinde en yüksek payı (%50'nin üzerinde) transfer harcamaları oluşturmaktadır. Bu pay içinde 1990'lı yılların başında iktisadi transferlerin, sonraki yıllarda ise borç faiz ödemelerinin ağırlıkta olduğu bilinen bir gerçektir. 2005 yılı sonrası ise faiz ödemelerinde düşme söz konusu olsa da son yıllarda sosyal güvenlik gibi alanlarda yapılan harcamaların artması da transfer harcamalarının artışında etkilidir. Dolayısıyla transfer harcamalarının içerdiği kalemler itibariyle büyüme üzerinde değil daha çok gelir dağılımı üzerinde etkili olacağı söylenbilir. Dolayısıyla bu bulgu, beklentilerimizle aynı doğrultudadır. Öte yandan, mal ve hizmetlerin göreli fiyatlarını etkileyen transferler ve sübvansiyonlar da büyüme üzerinde negatif etkiler yaratabilmektedir. Bu noktada transfer ve sübvansiyonların hangi amaçla ve hangi kesime verildiği de ayrı bir önem taşımaktadır. Özellikle rant paylaşımlarında etkili olan bu harcamaların büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğini beklemek zorlayıcı bir yorum olacaktır (Turan, 2008:24).

Grafik 2. Model 1 İçin etki-tepki fonksiyonları
(Figure 2. Impulse-response functions of Model 1)

Büyümede meydana gelen bir birimlik Şoka transfer harcamalarının verdiği tepki ise ilk dönemde negatif olmakla beraber bu etki dalgalanarak 4. dönemden sonra kaybolmaktadır. Kesikli çizgilerle gösterilen güven aralıkları ise bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ifade etmektedir. Nitekim ekonomik büyümenin ve sürdürülebilirliğinin öncelikli hedef olduğu gelişmekte olan ülkelerde transfer harcamalarının pozitif yönde etkilenmesi pek mümkün olmayabilir. Büyüme sonucunda transfer harcamalarında bir iyileşmenin görüldüğü ülkeler, genellikle gelişmiş ve refah devleti özelliği taşıyan ülkeler olmaktadır. Cari harcamalarda meydana gelen bir birimlik Şoka büyümenin tepkisi ilk anda negatif iken 1. dönemden sonra pozitif, 2. dönemden sonra tekrar negatif değerler alarak 4. dönem sonrasında uzun dönem dengesine ulaşmaktadır. Bu durum, ülkemizde cari harcamalardaki artışın büyümeyi bir talep artışı yaratmak suretiyle kısa dönemli olarak etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Büyümedeki bir birimlik Şoka cari harcamaların tepkisi ise ilk anda negatif iken sonrasında pozitif yönde ilerleyip 3.dönemden sonra da kaybolmaktadır. Bu durum, büyümedeki bir değişikliğin cari harcamalara ikinci dönemden sonra yansdığını ifade etmektedir ve istatistiksel olarak anlamlı olmaması nedeniyle bu etkinin güçlü olmadığını da söylemek mümkündür. Yatırım harcamalarındaki bir Şokun büyüme üzerindeki etkisi 1. dönemden sonra negatif iken bu etkinin giderek azaldığını ve 4. dönemden sonra kaybolduğunu görmek mümkündür. Büyümedeki bir Şoka ise yatırım

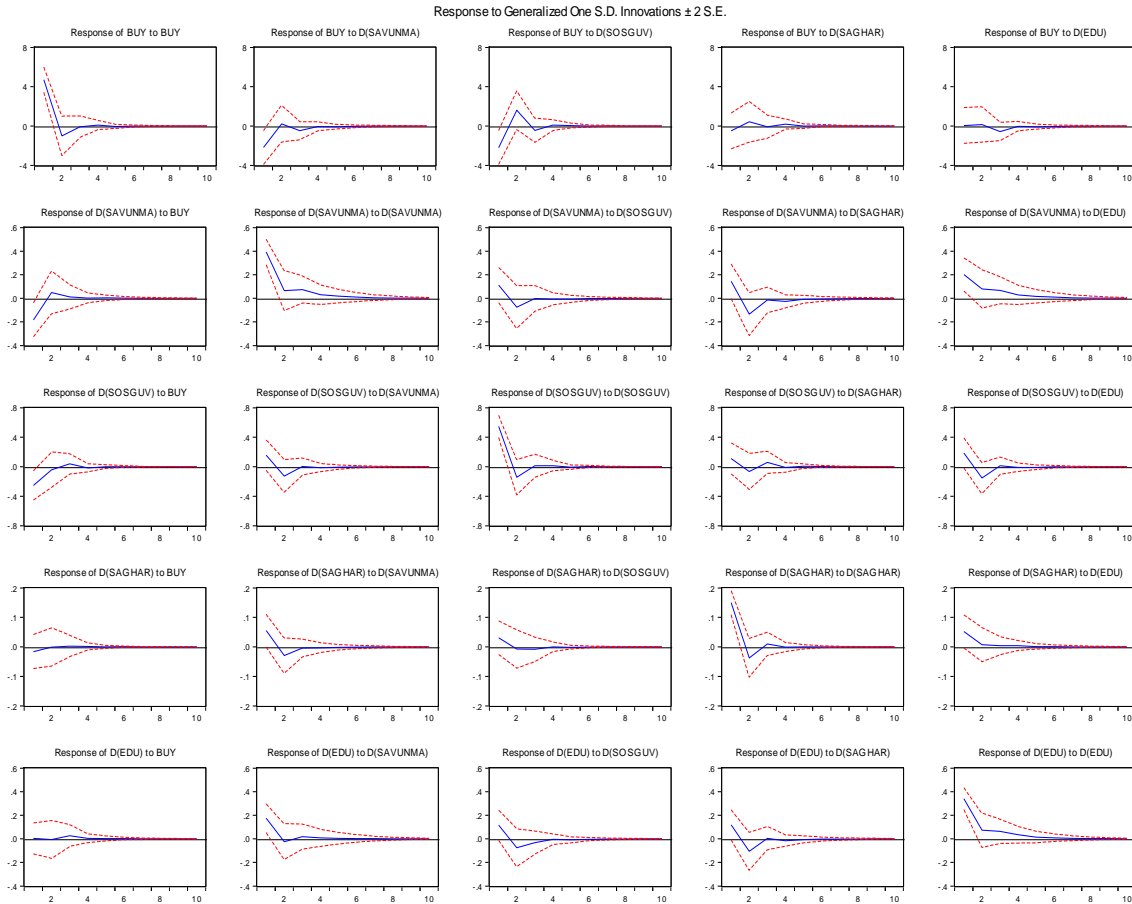
harcamaları bir dönem gecikmeli olarak tepki vermekte ve bu tepkinin yönü pozitif olup 5.dönem itibariyle de kaybolmaktadır. Büyüme ve yatırım harcamaları arasındaki etkileşimin bir dönem gecikmeli olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür ki bu durum beklentilerle tutarlı görülmektedir. Kamu harcama bileşenlerinin büyüme ile direkt ilişkileri dışında birbiriyle olan ilişkilerini de gösteren etki-tepki fonksiyonları şu şekilde özetlenebilir: Yatırım harcamalarındaki bir birimlik şok cari harcamaları pozitif yönde etkilemekte ve bu etki giderek azalmak suretiyle 3. dönemden sonra negatif olmakta, daha sonra da kaybolmaktadır. Cari harcamalardaki bir birimlik şok da yatırım harcamalarını pozitif etkilemekte ve 4. dönemden sonra uzun dönem denge yoluna girmektedir. Öte yandan cari harcamalarla transfer harcamaları arasında da bir etki-tepki durumu söz konusudur. Cari harcamalardaki bir birimlik şoka transfer harcamalarının tepkisi 6. döneme kadar dalgalanmalar göstermekle beraber pozitif olmaktadır. Transfer harcamalarındaki bir birimlik şoka cari harcamaların tepkisi ise ilk anda pozitif iken etki giderek azalmakta ve 6. döneme kadar negatif alanda seyretmektedir. Aynı şekilde, yatırım harcamalarındaki bir birimlik şoka transfer harcamalarının tepkisi ve transfer harcamalarındaki bir birimlik şoka yatırım harcamalarının tepkisi ikinci döneme kadar pozitif olmaktadır.

Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırması kapsamındaki bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilere ait etki-tepki fonksiyonları ise Grafik 3'te yer almaktadır. Model 2'yi oluşturan bu değişkenlere ait etki-tepki fonksiyonlarına göre tüm değişkenler kendilerinden büyük ölçüde etkilenmekte olup bu etkiler yine yaklaşık olarak 4 ve 5. dönemlerde ortadan kalkmakta ve uzun dönem denge değerlerine yaklaşmaktadırlar. Savunma harcamalarında meydana gelen bir standart hatalık şokun büyüme üzerindeki etkisi başlangıçta negatif iken giderek bu etkinin azaldığı ve 4. dönemden sonra da kaybolduğu görülmektedir. Aynı şekilde büyümedeki bir birimlik değişime de savunma harcamalarını başlangıçta negatif etkilerken, 1. dönemden sonra bu etkinin pozitif yönde olduğu ve 3. dönemden sonra da kaybolduğu gözlemlenmektedir. Savunma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki konusunda literatürde çok sayıda çalışma mevcuttur. Savunma harcamalarının büyümeye etkisinin pozitif olduğunu ifade eden "arz yanlı yaklaşım" yanında, etkinin negatif olduğunu ileri süren³ "talep yanlı yaklaşım" söz konusudur.

Arz yanlı faktörleri ele alan Keynesci yaklaşıma göre, savunma harcamalarının artışı ekonomide bir talep yaratmakta ve çarpan etkisiyle büyüme ortaya çıkmaktadır. Ancak konuyu talep yanlı ele alan neo-klasik yaklaşıma göre, savunma harcamaları verimli yatırımlarda ve yüksek büyüme oranı içeren projelerde kullanılacak kaynakların bu alanda değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Diğer deyişle büyümeye daha fazla katkı sağlayacak alanlar olan sağlık, eğitim gibi beşeri sermayeye yönelik harcamalarda kullanılması gereken kaynakların savunma harcamalarına ayrılması büyümeyi negatif etkilemektedir. Ayrıca savunma harcamalarının azaltılmasıyla bütçe tasarrufu yaratılabilirken eğitim ve sağlık alanında yatırımlar artırılarak büyüme olumlu yönde etkilenebilir. Öte yandan savunma harcamaları sadece tam kamusal mal ve hizmetleri kapsıyor ise vergilerle finanse edileceğinden bu durum vergilerin artmasına neden olacaktır. Dolayısıyla kişilerin gelirini azaltarak ekonomideki yatırım-tasarruf kararlarının olumsuz etkilenmesi ve büyümenin azalması sonucunu ortaya çıkarabilecektir. Ayrıca silahların yurtdışından ithal ediliyor olması, ithalatın artması sonucu cari açık gibi sorunlar yaratarak ülkeleri darboğazlara da sürükleyebilmektedir (Giray, 2004:189-192).

³ Dunne ve Üye, 2009; Özcumur, 1996; Değer, 1986; Başar ve Künü, 2012, Devaraja ve Viray, 1993 gibi çalışmalarda savunma harcamaları büyüme ilişkisi negatif olarak tespit edilmiştir.

Sosyal güvenlik harcamaları ile büyüme arasında da savunma ve büyüme arasındaki ilişkiye benzer bir durum söz konusudur. Sosyal güvenlik harcamalarında meydana gelen bir birimlik şok büyümeyi başlangıçta negatif etkilerken birinci dönemden sonra bu etkinin yönü pozitif olmakta ve 4. dönemden sonra da kaybolmaktadır. Büyümedeki bir birimlik şokun etkisi de ilk anda negatif iken, 2. dönemde pozitif dönüşmekte ve 4. dönem itibariyle de kaybolmaktadır. Sosyal güvenlik harcamalarının büyüme üzerindeki negatif etkisi literatürde çeşitli şekillerde açıklanmaktadır. Birincisi, emeklilik sisteminin tasarrufları azaltarak büyümeyi olumsuz etkilemesi görüşüdür. Diğeri ise işsizlik oranının artması sonucu işsizlik primlerinin yükselmesi ve çalışanların net gelirlerinin azalmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bireylerin net gelirlerinin azalması sonucunda tasarrufların azalması sermaye birikimi ile büyümeyi negatif etkilemektedir (Baylan, 2015:35-37). Dolayısıyla ülkemizde de sosyal güvenlik sisteminin yıllardır verdiği açıklar ekonomik büyümenin önünde önemli bir engeldir. Yani sigorta primlerinin yüksek olması veya çalışan bir kişinin birden fazla emekli kişiyi finanse etmesi sonucu artan primler, tasarrufların azalarak büyümenin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır⁴. Sağlık harcamalarında ortaya çıkan bir birimlik şoka büyümenin verdiği tepki büyümede 1. dönemden sonra pozitif bir etki yapmakla beraber bu etkinin kısa süreli ve oldukça düşük düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Büyümedeki bir şok karşısında sağlık harcamalarındaki tepki de yine güçlü değildir.

Grafik 3. Model 2 için etki-tepki fonksiyonları
(Figure 3. Impulse-response functions for model 2)

⁴Sosyal güvenlik harcamaları ile büyüme arasındaki negatif ilişki için Diamond(1989)'un çalışmasına bakınız.

Aynı şekilde eğitim harcamalarındaki bir artışa büyümenin ve büyümedeki bir artışa eğitim harcamalarının verdikleri tepkilerin de güçlü olmadıkları Grafik 3'ten anlaşılmaktadır. Bu durum, beşeri sermaye olarak kabul edilen eğitim ve sağlık harcamaları yanında modele dahil edilmiş olan sosyal güvenlik harcamaları ve savunma harcamalarının Türkiye'de özellikle son dönemde GSMH hasıla içinde daha büyük bir pay almalarından kaynaklanıyor olabilir. Değişkenlerin büyüme dışında birbirleriyle olan ilişkileri de etki tepki fonksiyonlarında yer almaktadır. Eğitim harcamalarındaki bir birimlik artışa savunma harcamalarının tepkisi pozitif olup bu etki birinci dönem sonrasında giderek azalmakta ve yaklaşık 4. dönemden sonra da kaybolmaktadır. Savunma harcamalarındaki bir birimlik şoka eğitim harcamalarının tepkisi de pozitif olup 2. dönem itibarıyla uzun dönem dengesine yaklaşmaktadır. Savunma harcamaları ve eğitim arasındaki bu ilişki, Yıldırım ve Sezgin (2002)'in çalışmasında elde edilen bulgularla da benzerlik göstermektedir. Öte yandan sağlık harcamalarındaki bir birimlik standart şoka savunma harcamalarının tepkisi ve savunma harcamalarındaki şoka sağlık harcamalarının tepkisi 1. dönemden sonra negatif olmakta ve yaklaşık 3. dönemden sonra da kaybolmaktadır.

Tablo 6. Model 1 için varyans ayrıştırması
(Table 6. Variance decomposition for model 1)

Period (BUY)	BUY	CARİ	TRHAR	YATHAR
1	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000
2	68.28456	9.474330	13.36798	8.873127
3	56.30279	24.41587	11.28683	7.994515
4	55.72707	24.17397	12.17877	7.920178
5	55.64769	23.83932	12.00090	8.512094
6	55.52045	23.95212	12.01598	8.511448
7	55.31362	24.05438	12.15228	8.479716
8	55.31443	24.05188	12.15061	8.483085
9	55.30808	24.05532	12.15324	8.483369
10	55.30650	24.05558	12.15433	8.483597
Period (TRHAR)	BUY	CARİ	TRHAR	YATHAR
1	43.10800	0.000000	56.89200	0.000000
2	40.56338	0.449891	58.86613	0.120599
3	40.72047	2.146042	55.00640	2.127082
4	40.62429	2.186444	55.04838	2.140879
5	40.27058	2.569663	55.03897	2.120794
6	40.27570	2.569842	55.02809	2.126368
7	40.26672	2.585035	55.02240	2.125841
8	40.26527	2.585367	55.02261	2.126750
9	40.26559	2.585378	55.02131	2.127719
10	40.26519	2.585351	55.02175	2.127707
Period (CARİ)	BUY	CARİ	TRHAR	YATHAR
1	13.15175	76.39642	10.45183	0.000000
2	13.94841	70.53496	9.772673	5.743953
3	13.98712	70.00011	9.939141	6.073635
4	13.77713	68.35329	11.95561	5.913974
5	13.88869	67.96205	12.22100	5.928248
6	13.88656	67.89991	12.29166	5.921872
7	13.89185	67.85617	12.33125	5.920736
8	13.89869	67.84243	12.33393	5.924950
9	13.89882	67.83793	12.33847	5.924780
10	13.89902	67.83512	12.34116	5.924701
Period (YATHAR)	BUY	CARİ	TRHAR	YATHAR
1	0.050926	14.60473	21.49722	63.84713
2	12.80256	12.31807	21.73303	53.14634
3	13.78214	13.87499	24.97654	47.36633
4	13.83072	14.49999	24.68629	46.98300
5	14.17525	14.43089	24.59653	46.79732
6	14.16010	14.51404	24.57106	46.75481
7	14.17277	14.52894	24.62345	46.67484
8	14.17141	14.53339	24.63024	46.66496
9	14.17205	14.53267	24.63505	46.66022
10	14.17211	14.53259	24.63549	46.65981

VAR analizinden elde edilen varyans ayrıştırması Model 1 için Tablo 6'da, Model 2 için ise Tablo 7'de yer almaktadır. Varyans ayrıştırması, değişkenlerden birinde meydana gelen bir değişimin yüzde kaçının kendisinden yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını göstermekte ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin derecesi konusunda da bilgiler vermektedir (Enders, 1995:311).

Tablo 7. Model 2 için varyans ayrıştırması
(Table 7. Variance decomposition for model 2)

Periyod (BUY)	BUY	SAVUNMA	SOSGUV	SAGHAR	EDU
1	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	92.53621	0.305558	6.752012	0.251122	0.155103
3	90.32731	1.585535	7.456976	0.417269	0.212910
4	90.05691	1.580464	7.510662	0.588096	0.263866
5	90.00779	1.628002	7.508841	0.589585	0.265785
6	89.98916	1.634104	7.507608	0.599835	0.269297
7	89.98569	1.635425	7.507974	0.601044	0.269871
8	89.98451	1.636139	7.507878	0.601424	0.270053
9	89.98417	1.636274	7.507857	0.601576	0.270120
10	89.98408	1.636319	7.507854	0.601608	0.270137
Periyod (SAVUNMA)	BUY	SAVUNMA	SOSGUV	SAGHAR	EDU
1	21.47747	78.52253	0.000000	0.000000	0.000000
2	17.21006	63.48020	2.224415	13.77353	3.311796
3	16.37299	63.87037	2.112132	14.17503	3.469481
4	16.12141	63.43456	2.112947	14.70423	3.626855
5	16.06207	63.39263	2.119331	14.77103	3.654943
6	16.04280	63.37144	2.118017	14.80096	3.666783
7	16.03743	63.36522	2.118328	14.80876	3.670266
8	16.03589	63.36356	2.118345	14.81089	3.671317
9	16.03543	63.36302	2.118346	14.81155	3.671656
10	16.03530	63.36287	2.118351	14.81173	3.671757
Periyod (SOSGUV)	BUY	SAVUNMA	SOSGUV	SAGHAR	EDU
1	21.54432	0.632809	77.82287	0.000000	0.000000
2	18.55177	8.007420	73.36035	0.077230	0.003225
3	18.60970	8.006581	72.33669	0.895656	0.151374
4	18.63032	8.128378	72.18764	0.901227	0.152429
5	18.61890	8.138773	72.15222	0.931524	0.158586
6	18.61763	8.139596	72.15002	0.933632	0.159116
7	18.61736	8.141180	72.14806	0.934136	0.159265
8	18.61723	8.141362	72.14757	0.934475	0.159357
9	18.61720	8.141431	72.14747	0.934526	0.159375
10	18.61719	8.141455	72.14743	0.934545	0.159381
Periyod (SAGHAR)	BUY	SAVUNMA	SOSGUV	SAGHAR	EDU
1	1.135935	13.02896	2.071689	83.76341	0.000000
2	0.974324	15.51147	1.907533	74.50206	7.104618
3	0.990643	15.33894	2.114412	74.20910	7.346911
4	0.994200	15.32647	2.112350	74.01522	7.551754
5	0.993604	15.32970	2.118408	73.96981	7.588482
6	0.994140	15.32881	2.118578	73.96070	7.597778
7	0.994113	15.32875	2.118566	73.95821	7.600358
8	0.994113	15.32873	2.118609	73.95759	7.600952
9	0.994115	15.32872	2.118611	73.95745	7.601104
10	0.994115	15.32872	2.118612	73.95741	7.601143
Periyod (EDU)	BUY	SAVUNMA	SOSGUV	SAGHAR	EDU
1	0.011385	34.32583	11.50256	0.945097	53.21513
2	0.025622	24.93404	12.67826	5.737285	56.62479
3	0.463423	24.58707	12.50189	5.491757	56.95586
4	0.465257	24.30642	12.33708	5.651403	57.23984
5	0.468237	24.24428	12.34254	5.657274	57.28767
6	0.471339	24.23372	12.33428	5.661749	57.29891
7	0.471487	24.22986	12.33242	5.664209	57.30202
8	0.471625	24.22907	12.33204	5.664748	57.30252
9	0.471657	24.22890	12.33187	5.664966	57.30261
10	0.471664	24.22885	12.33183	5.665035	57.30262

Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırması ile büyüme arasındaki ilişkiyi ifade eden Model 1'in varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, büyüme dahil her bir değişken öncelikle kendisinden etkilenmektedir. Ekonomik büyüme meydana gelen bir standart hata

birimlik değişimin %24'ü cari harcamalardan kaynaklanmakta iken cari harcamalardaki değişimin ise yaklaşık %14'ü büyüme tarafından açıklanmaktadır. Bu durum etki tepki fonksiyonlarından elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir. Kısaca, bu iki değişken arasındaki nedenselliğin yönünün cari harcamalardan büyümeye doğru olduğunu söylemek mümkün olabilir. Varyans ayrıştırmasından elde edilen bir diğer bulgu ise transfer harcamalarının %40 oranında büyüme tarafından, büyümenin de %12 oranında transfer harcamaları tarafından açıklanmasıdır. Dolayısıyla nedenselliğin yönünün büyümeden transfer harcamalarına doğru olması beklenen bir sonuçtur. Yatırım harcamalarına bakıldığında ise bu değişkende meydana gelen bir birimlik değişimin yaklaşık %25 oranında transfer harcamalarından, %14 oranında ise büyüme ve cari harcamalardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu bulgu etki tepki fonksiyonlarıyla da uyumludur. Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırması (Model 2) için varyans ayrıştırması dikkate alındığında ise büyümenin yine en çok kendisi tarafından açıklandığı gözlenmektedir (Tablo 7). Öte yandan, sağlık harcamalarının %15'i; eğitim harcamalarının yaklaşık %25'i savunma harcamaları ile açıklanmakta iken, savunma harcamalarının %16'sı ile sosyal güvenlik harcamalarının %18'i de büyüme tarafından açıklanmaktadır. Varyans ayrıştırması bulgularına göre eğitim ve sağlık harcamaları ile büyüme arasında doğrudan bir ilişkinin bulunamaması ve bu ilişkinin savunma ile sosyal güvenlik harcamaları üzerinden gerçekleşiyor olması etki tepki fonksiyonlarından elde edilen bulguları destekleyici niteliktedir.

Tablo 8. Model 1 ve 2 için standart granger nedensellik analizi
(Table 8. Standart granger causality analysis for model 1 and 2)

MODEL 1				
Açıklayıcı Değişkenler				
Bağımlı Değişken	BUY	CARİ	YATHAR	TRHAR
BUY	---	9.224569 (0.0099)*	3.222345 (0.1992)	4.327040 (0.1149)
CARİ	0.274934 (0.8716)	---	1.706315 (0,4261)	0.452922 (0,7974)
YATHAR	1.114294 (0.5728)	0.243269 (0.8855)	---	2.894181 (0.2353)
TRHAR	0.370453 (0.8309)	0.662581 (0.7180)	0.257361 (0.8739)	---

MODEL 2					
Açıklayıcı Değişkenler					
Bağımlı Değişken	BUY	EDU	SAGHAR	SAVUNMA	SOSGUV
BUY	---	0.057229 (0.8109)	0.074790 (0.7845)	0.095149 (0.7577)	1.788904 (0.1811)
EDU	2.919553 (0.0875)*	---	2.430699 (0.1190)	1.859230 (0.1727)	4.183066 (0.4408)
SAGHAR	1.164130 (0.2806)	2.707079 (0.0099)***	---	2.223473 (0.1359)	0.421868 (0.5160)
SAVUNMA	0.168235 (0.6817)	1.447026 (0.2290)	4.517361 (0.0336)**	---	0.858896 (0.3540)
SOSGUV	1.962448 (0.1613)	0.001255 (0.9717)	0.020974 (0.8849)	1.333544 (0.2482)	---

Not: *: %10, **: %5 ve ***: %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir

VAR analizinin son aşamasında, seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılmasında Granger Nedensellik Testi'nden yararlanılmıştır. Granger Nedensellik testi, serilerin durağan oldukları birinci farkları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Granger (1969) tarafından geliştirilen Granger Nedensellik analizi, seriler arasındaki nedenselliğin yönünün tespit edilmesinde kullanılmaktadır. Diğer deyişle, bu analizde bir değişkenin cari değeri ile diğer değişkenlerin geçmiş değerleri arasında bir ilişki

olup olmadığı test edilmektedir. Tablo 8'de Model 1 ve Model 2 için Granger Nedensellik Testi sonuçlarına yer verilmektedir.

Granger Nedensellik testi bulgularına göre kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırması açısından %10 anlamlılık düzeyinde cari harcamalardan büyümeye doğru bir nedensellik söz konusudur. Bu durum, Keynesyen yaklaşımı desteklemektedir. VAR analizinden elde edilen bulgularla birlikte değerlendirildiğinde teorik literatürde kabul edildiği gibi cari harcamalarla büyüme arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Bu ilişki, tüketim harcamalarının artışına kaynaklık eden kamu harcamaları yoluyla ortaya çıkmakta yani kamu harcamaları toplam talebi artırmak yoluyla ekonomide gelir artışına sebep olmaktadır. Ekonomik sınıflandırma kapsamında VAR analizinden elde edilen sonuçlar, istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte büyümeden transfer harcamalarına ve transfer harcamalarından da yatırım harcamalarına doğru bir nedensellik ilişkisine işaret etmektedir. Ancak analiz edilen modelden kamu yatırım harcamaları ile büyüme arasındaki ilişkiye dair herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Bu durum, Türkiye'de kamu harcamalarının talep artışı yaratmak suretiyle kısa dönemli olarak büyümeyi tetiklediğini, büyüme hedefine yönelik olan yatırımların özel sektörün sorumluluğunda olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Fonksiyonel sınıflandırma kapsamında ise %10 anlamlılık düzeyinde büyümeden eğitim harcamalarına, %1 anlamlılık düzeyinde eğitim harcamalarından sağlık harcamalarına, %5 anlamlılık düzeyinde ise sağlık harcamalarından savunma harcamalarına doğru bir nedensellik bulunmuştur. Ekonomik büyümeden eğitim harcamalarına ve daha sonrada diğer kamu harcama bileşenlerine doğru bir nedenselliğin varlığı ise Wagner hipotezini ortaya koymaktadır. Fonksiyonel sınıflandırma için VAR analizi bulguları da dikkate alındığında, savunma ve sosyal güvenlik harcamaları ile büyüme arasında güçlü bir bağın söz konusu olduğu görülmektedir. Son yıllarda Türkiye'de refah devleti kapsamında sosyal güvenlik alanında gerçekleştirilen yapılandırma faaliyetleri yanında ulusal ve uluslararası terör nedeniyle savunma alanında yürütülen faaliyetler ekonomi içinde oldukça önemli bir paya sahip olmuştur. Bu durum, eğitim ve sağlık alanına yapılan harcamaların payını azaltırken diğer taraftan da ekonomik büyümeye devletin yapacağı katkıyı oldukça düşürmüştür. Dolayısıyla kaynakların büyümeye asıl katkı sağlayacak beşeri sermaye (eğitim ve sağlık) alanından diğer alanlara kayması büyümeyi olumsuz etkileyen nedenlerden biri olarak ifade edilebilir. VAR analizinden elde edilen ilişkilerin de çoğunlukla savunma ve sosyal güvenlik harcamaları üzerinden gerçekleşiyor olması bu durumu yansıtılmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Kamu ekonomisi literatüründe en çok tartışılan konulardan birisi devletin ekonomideki ağırlığı ve üstlendiği görevlerdir. Bir ülkede kaynakların ne kadarının devlet tarafından kullanıldığını gösteren temel ölçüt, kamu harcamalarının milli gelir içindeki payıdır. Söz konusu bu pay, yıllar itibariyle ülkelerde artmakta ve bu artışın nedenleri de araştırmacılar tarafından ilgi gören bir alan olmaktadır. Bu kapsamda savunma harcamaları ve savaşlar, devletin verimsizliği, uluslararası gerginlikler, siyasi karar alma mekanizmasında yer alan aktörlerin çıkarıcı davranışları ve ülkelerin gelişmişlik düzeyleri vb. konular kamu harcamalarının artışına ilişkin teoremler çerçevesinde incelenmiş ve günümüzde de incelenmeye devam edilmektedir. Devletin gelir dağılımlında adaleti sağlama, ekonomik istikrarı tesis etme, bölgesel dengesizlikleri giderme, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı gerçekleştirme gibi asli fonksiyonları bulunmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir etki potansiyeline sahip olan devletin ekonomik büyümeyi nasıl yönlendireceği temel bir sorundur ve bu konuda iktisat

literatüründe yıllardır süregelen fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu doğrultuda, kamu harcamalarının artışı ve büyüme arasındaki ilişki de kamu harcamaları teoremleri kapsamında ele alınan önemli bir konudur. Literatürde hem harcama hem de büyümeye odaklanan iki temel kuram söz konusudur. Keynesyen kuram, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği sorusuna odaklanmaktadır. Soruya cevap ise kamu harcamalarındaki artışın büyümeyi artırdığı ve harcamalardan büyümeye doğru bir nedenselliğin varlığı ile verilmektedir. Wagner kuramı ise devlet faaliyetlerinin ekonomik gelişmedeki değişikliklere nasıl tepki verdiği sorusuyla ilgilenen yaklaşımdır. Wagner bu doğrultuda ekonomik gelişmeyle beraber devletin rolünün ve görevlerinin arttığını, eğitim, altyapı, ulaştırma gibi alanlardaki faaliyetlerinin genişlediğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla Wagner'a göre büyümeden kamu harcamalarına doğru bir nedensellik söz konusudur.

Literatürde her iki kuramı ortaya koyan, reddeden veya herhangi birinin geçerliliğini ispatlayan ampirik çalışmalar mevcuttur. Bu alışmada, Türkiye için kamu harcamalarının ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırılması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, 1988-2016 dönemi için VAR ve Granger Nedensellik analizi ile incelenmiştir. Ekonomik sınıflandırma cari, yatırım ve transfer harcamaları olarak, fonksiyonel sınıflandırma ise eğitim, sağlık, savunma ve sosyal güvenlik harcamaları olarak modellere dahil edilmiştir.

Ekonomik sınıflandırma çerçevesinde elde edilen VAR analizi bulguları genel olarak, transfer ve cari harcamalar ile büyüme arasında bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Transfer harcamaları ile büyüme arasındaki negatif ilişkiye rağmen sonuçlar cari harcamalarla büyüme arasında pozitif bir bağın varlığını göstermektedir. Varyans ayrıştırması bulguları da büyüme ve cari harcamalar arasındaki ilişkiyi açıklamada destekleyici bilgiler sunmaktadır. Fonksiyonel sınıflandırma için ise VAR analizi etki tepki sonuçları, savunma ve sosyal güvenlik harcamaları ile büyüme arasındaki negatif ilişkiye ilaveten, savunma harcamaları ile sağlık ve eğitim harcamaları arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. Varyans ayrıştırması sonuçları ise sağlık harcamalarının %15'inin; eğitim harcamalarının yaklaşık %25'inin savunma harcamaları ile açıklanmakta olduğunu, ayrıca savunma harcamalarının %16'sının ve sosyal güvenlik harcamalarının %18'inin büyüme tarafından etkilendiğini ifade ederek etki tepki fonksiyonlarını desteklemektedir.

Granger nedensellik testinin sonuçları ise kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırması açısından %10 anlamlılık düzeyinde cari harcamalardan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, talep odaklı büyümeyi ifade eden Keynesyen yaklaşımı ifade etmektedir. Fonksiyonel sınıflandırma açısından ise Granger testi, büyümeden eğitim harcamalarına doğru bir nedenselliğe işaret etmekle kalmayıp eğitim harcamalarından sağlık harcamalarına ve sağlık harcamalarından savunma harcamalarına doğru bir nedenselliği de vurgulamaktadır. Bu sonuç da Wagner kuramıyla örtüşür mahiyettedir. Özetle, Granger nedensellik bulguları ekonomik sınıflandırma için Keynesyen kuramın, fonksiyonel sınıflandırma için ise Wagner yasasının Türkiye için geçerli olduğunu ifade etmektedir.

NOT (NOTE)

Bu alışma Pamukkale Üniversitesi BAP Birimi tarafından desteklenmiştir. Ayrıca, 5-8 Eylül 2017 tarihinde Gürcistan-Tiflis'te düzenlenen "2nd International Science Symposium (ISS2017)" sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Agnor, P.R., (2010). A Theory of Infrastructure-Led Development, *Journal of Economic Dynamics & Control*, Vol:34, ss:932-950.
- Aksoy, Ő., (1998). *Kamu Maliyesi*, 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Altun, .F., (2011). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye'ye İlişkin Ampirik Kanıtlar, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:18, Sayı:2, ss:144-157.
- Arısoy, İ., (2005). Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1950-2003), *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni* 2005/15, ss:1-18.
- Bağdigen, M. and etintaş, H., (2003). Causality Between Public Expenditure and Economic Growth: The Turkish Case, *Journal of Economic and Social Research*, 6(1), 53-72.
- Başar, S. ve Kn, S., (2012). Savunma Harcamalarının İktisadi Büyümeye Etkisi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:10, Sonbahar, ss:1-30.
- Baylan, M., (2015). Sosyal Güvenlik Harcamalarının Makroekonomik Etkileri: Bir Literatür Taraması, *KS Sosyal Bilimler dergisi*, Cilt:12, Sayı:1, ss:29-52
- Bleaney M., Gemmell, N., and Kneller, R., (2001). Testing the Endogenous Growth Model: Public Expenditure, Taxation, and Growth over the Long Run, *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, Vol:34(1), ss:36-57.
- Bose, N., Haque, M.E., and Osborn, D.R., (2003). Public Expenditure and Economic Growth: A Disaggregated Analysis for Developing Countries, <http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/cgbcr/dpcgbc/dpcgbc/30.pdf> (Erişim Tarihi: 01.04.2014).
- Carlson, K. ve Spencer, R.W., (1975). Crowding Out and Its Critics. *Federal Reserve Bank Of St. Louis*, 1-17.
- Deger, S., (1986). Economic Development and Defense Expenditure, *Economic Development and Cultural Change*, Vol:35, 1, ss:179-96.
- Diamond, J., (1989). Government Expenditure and Economic Growth: An Empirical Investigation, *IMF working paper*, No. 89/45.
- Dunne, J.P. ve YE, M., (2009). Military Spending and Development, *University of the West of England, Department of Economics Discussion Papers*, <https://ideas.repec.org/p/uwe/wpaper/0902.html> (Erişim tarihi 05.05.2014).
- Enders, W., (2004). *Applied Econometric Time Series*. NewYork: John Wiley and Sons Inc.
- Easterly, W. and Rebelo, S., (1993). Fiscal Policy and Economic Growth, *Journal of Monetary Economics*, Vol:32, ss:417-458.
- Enders, W., (1995), *Applied Econometric Time Series*, Iowa State University, John Wiley and Sons Inc.
- Giray, F., (2004). Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme, *C.. İİBF Dergisi*, 5(1), ss:181-199.
- Gl, E. ve Yavuz, H., (2011). Türkiye'de Kamu Harcamaları İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1963-2008 Dönemi, *Maliye Dergisi*, Sayı:160, Ocak-Haziran 2011, ss:72-85.
- Heitger, B., (2001). The Scope of Government and Its Impact on Economic Growth in OECD Countries, *Kieler Arbeitspapiere*, No:1034.
- Kar, M. ve Taban, S., (2003). Kamu Harcama eşitlerinin Ekonomik Büyüme zerine Etkileri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58-3, ss:145-169.

- Lucas, R., (1988). On The Mechanics of Economic Development, Journal Of Monetary Economics, Vol:22, ss:3-42.
- Mehrara, M., Abrishami, H., Boroujli, M., and Amin, M., (2013). Government Expenditure and Economic Growth in Iran. International Letters Of Social And Humanistic Sciences, 11, ss:76-83.
- Mann, A.J., (1980). Wagner's Law: An Econometric Test for Mexico, 1925-1976. National Tax Journal, Vol:33, ss:189-201.
- Mudaki, J. and Masaviru, W., (2012). Does The Composition of Public Expenditure Matter to Economic Growth for Kenya?, Journal of Economics and Sustainable Development, 3(3), ss:60-70.
- Nadaroğlu, H., (1981). Kamu Maliyesi Teorisi, 4. Baskı, İstanbul: Sermet Matbaası.
- Nurudeen, A. and Usman, A., (2010), Government Expenditure and Economic Growth in Nigeria, 1970-2008: A Disaggregated Analysis, Business and Economics Journal, Volume:2010, BEJ-4, ss:1-11.
- Olugbenga, A.O. and Owoye, O., (2007). Public Expenditure and Economic Growth: New Evidence from OECD Countries, http://iaes.confex.com/iaes/Rome_67/techprogram/S1888.HTM.
- Oyinlola, M.A. and Akinnibosun, O., (2013). Public Expenditure and Economic growth Nexus: Further Evidence From Nigeria, Journal of Economics and International Finance, 5(4), July, ss:146-154.
- zgen, F.B., ve Gloğlu, B., (2004). Türkiye'de İ Borların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniğiyle Analizi, ODT Gelişme Dergisi, Sayı:31, Haziran, ss:93-115.
- Pahlavani, M., Abed, D., and Pourshabi, F., (2011). Investigating the Keynesian View and Wagner's Law on the Size of Government and Economic Growth in iran, International Journal of Business and Social Science, Vol:2, No:13, July, ss:170-175
- Pehlivan, O., (2007), Kamu Maliyesi, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Ram, R., (1986). Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross-Section and Time-Series Data: Reply. American Economic Review, 79/1, ss:272-80.
- Samudram, M., Mahendhiran, N., and Santha, V., (2009). Keynes and Wagner on Government Expenditures and Economic Development: The Case of A Developing Economy. Empirical Economics, 36, ss:697-712.
- Taban, S., (2010). An Examination of The Government Spending and Economic Growth Nexus for Turkey Using The Bound Test Approach, International Research Journal of Finance and Economics 48, ss:184-193.
- Tang, T.C., (2009). Wagner's Law Versus Keynesian Hypothesis in Malaysia: An Impressionistic View, Business and Economics Department of Economics, ISSN 1441-5429, Discussion Paper 21/09, ss: 1-10.
- Telek, C. ve Telek, A., (2016). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Wagner ve Keynes Hipotezi erevesinde İncelenmesi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 zel Sayısı, ss:628-642
- Tuna, K., (2013). Türkiye'de Wagner Kanunu'nun Geçerliliğinin Test Edilmesi, İşletme ve İktisat alışmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:3, ss:54-57.
- Turan, T., (2008). Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme zerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi, Sayıştay Dergisi, Sayı:69, Nisan-Haziran 2008, ss:17-35.
- Yıldırım, J. and Sezgin S., (2002). Defence, Education and Health Expenditures in Turkey, 1924-1996, Journal of Peace

Research, 39:569, ss:569-580.

- Yıldız, F. ve Sarısoy, S., (2012). OECD lkelerinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi zerine Ampirik Bir alışma, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: XXXIII; Sayı:II, ss:517-540.
- Yılmaz, . ve Kaya, V., (2005). Kamu Harcama eşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, S İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 257-271.
<http://sead.selcuk.edu.tr/sead/article/view/372>. Erişim Tarihi: 31.03.2014.
- Yüksel, C. ve Songur, M., (2011) Kamu Harcamalarının Bileşenleri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Analiz (1980-2010), Maliye Dergisi, Sayı:161, Temmuz Aralık, ss:365-380.
- Wu, S.Y., Tang, J.H., and Lin, E.S., (2010). The Impact of Government Expenditure on Economic Growth: How sensitive to the Level of Development?, Journal of Policy Modeling, Volume:32, Issue:6, November-December, ss:804-817